

Број:887-4-И/16

ПОСЕБАН ИЗВЈЕШТАЈ
ДЈЕЦА ЧИЈИ СУ РОДИТЕЉИ У ЗАТВОРУ

Бања Лука, 2016.

Садржај:

I УВОД.....	3
II ПРАВНИ ОКВИР	4
III ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ПРЕПОЗНАТИ ОВУ КАТЕГОРИЈУ ДЈЕЦЕ?	6
IV ДЈЕЦА РОЂЕНА У ЗАТВОРУ	9
V СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЉИ	10
VI ПРЕПОРУКА	14

I УВОД

И дјеца чији су родитељи у затвору су само дјеца. Успостављајући права дјетета као потребе које свако дијете има на путу свог одрастања, УН Конвенција о правима дјетета не прави разлику међу различитим категоријама дјеце, већ обавезује државу да потребе сваког дјетета буду и осигуране и обезбијеђене у сваком периоду његовог одрастања и на сваком мјесту на којем се дјеца нађу, у породици, школи, локалној заједници.

Родитељи имају примарну обавезу и одговорност бринути за здраво одрастање своје дјеце. Међутим, статистички подаци показују да сваке године, један број дјеце одраста без родитељске бриге и из разлога што је родитељ упућен на издржавање казне. Ако један родитељ одлази у затвор, на другом родитељу је и обавеза и одговорност бринути за здраво одрастање дјетета. Међутим, ако у затвор одлазе оба родитеља или једини родитељ дјетета, држава мора предузети све потребне мјере и обезбиједити потребну бригу за дијете његовим одговарајућим збрињавањем у складу са законом.

Проблеми дјеце чији су родитељи у затвору односе се на дјецу чији родитељи издржавају казну затвора али и на дјецу која су рођена за вријеме мајчиног издржавања казне.

Дјеца чији су родитељи у затвору имају сва права као и друга дјеца, али их у пракси теже остварују и због чињенице да им је родитељ у затвору. Одлазак родитеља на издржавање казне није изолован догађај који утиче на дијете и његово одрастање. Најчешће је само дио вишеструких различитих околности (сиромаштво, насиље, алкохолизам...) које негативно и дугорочно утичу на развој и одрастање дјетета. При томе, посебно треба имати у виду хапшење родитеља, суђење, издржавање казне, излазак из затвора, све то у вријеме када су родитељи дјетету напотребнији, очекујући да се дијете прилагођава новонасталој ситуацији.

II ПРАВНИ ОКВИР

Дјеца чији родитељи издржавају казну затвора препознају се од 1988. године, у бројним европским земљама, као посебно социјално осјетљива категорија. Према подацима Eurochips¹, око 800 000 дјеце у европским земљама свакодневни одрастају, одвојени од родитеља који су у затвору.

УН Конвенција о правима дјетета обавезује државе чланице да предузму све неопходне законодавне, административне, образовне и друге мјере, како би за свако дијете осигурале остваривање свих права из Конвенције.²

И дјеца чији су родитељи у затвору су само дјеца. За категорију дјеце чији родитељи издржавају казну затвора, посебно су важни чланови Конвенције о правима дјетета 2,3, 6, 9,12, 13 и 20.

Члан 2. Конвенције обавезује државу на предузимање свих потребних мјера како би се обезбједила заштита дјетета од било којег облика дискриминације. Право дјетета на заштиту од дискриминације право је дјетета да под истим условима има право на права из Конвенције без обзира на разлике по било којем основу које Конвенција наводи, па и чињеницу да му родитељ издржава казну затвора.

Ситуације у којима се нађу дјеца и реакције на те ситуације, било да долазе из саме породице, од вршњака или из средине у којој дијете одраста, врло често су последица чињенице да родитељ дјетета издржава казну затвора.

Члан 3. Конвенције обавезује да се у свим активностима које се тичу дјетета, осигура најбољи интерес дјетета који мора бити приоритет, без обзира да ли активности предузимају јавне или приватне институције за социјалну заштиту, судови, административни органи или законодавна тијела.

Најбољи интерес дјетета обавезује надлежне институције да у поступцима које воде у остваривању права дјетета, најбољи интерес дјетета мора бити приоритет и у односу на родитеља и његово кажњавање због сукоба са законом. Одређивање најбољег интереса дјетета је врло захтијевно и осјетљиво питање и додатно осјетљиво када су у питању дјеца чији су родитељи у затвору.

Члан 6. Конвенције утврђује право дјетета на живот, опстанак и развој на које једнако право имају и дјеца чији родитељи издржавају казну затвора.

Члан 9. Конвенције обавезују државе чланице да поштују право дјетета које је одвојено од једног или оба родитеља да одржава личне односе и непосредне контакте

¹ Eurochips-European Committee for Children of Imprisoned Parents, је Европски одбор за дјецу чији су родитељи у затвору, који је основан са циљем:

- подизања свијести о потребама дјеце затвореника,
- заштита права и интереса дјеце чији су родитељи у затвору, и посебно сматра важним:
 - препознавање права дјеце чији су родитељи на издржавању казне,
 - познавање броја дјеце чији су родитељи у затвору,
 - препознавање да су дјеца затвореника посебно осјетљива категорија дјеце,
 - знање да ова дјеца требају примјерено објашњење за одсутност од родитеља.

² УН Конвенција о правима дјетета, члан 4.

са оба родитеља на сталној основи, осим ако је то у супротности са најбољим интересом дјетета.

У случају када је раздвајање последица мјере коју је предузела држава чланица, као што су притвор, затвор, изгнанство, депортација или смрт једног или оба родитеља или дјетета, држава чланица ће, на захтјев, родитељима, дјетету или, ако је такав случај, другом члану породице осигурати основне информације о мјесту боравка одсутног члана породице ако давање такве информације не иде на штету добробити дјетета. Државе чланице се надаље старају да подношење таквог захтјева само по себи не повлачи никакве штетне последице за заинтересовано лице.

Одласком родитеља на издржавање казне долази до прекида породичне заједнице, због тога је изузетно важно, да се за остваривање права дјетета на контакте и дружења са родитељем који је „отишао“ у сваком појединачном случају утврди шта је најбољи интерес за дијете. Примјена члана 9. Конвенције захтијева прављење разлике између права дјетета на контакте и дружења са родитељем и права родитеља да и у затвору има права на посјете.

Члан 12. Конвенције - право дјетета на слободно изражавање мишљења и учешће у сваком поступку који се њега тиче, обавезује државу да обезбиједи потребне услове за остваривање овог права за свако дијете, укључујући и дјецу чији су родитељи у затвору.

Члан 13. Конвенције утврђује право дјетета на слободу изражавања, а које се односи на слободу да тражи, прима и даје информације. Дијете, чији родитељ издржава казну затвора, има право знати истину и стварне разлоге због којих га је родитељ „напустио“ на начин који је примјерен његовом узрасту и његовој способности да разумије новонасталу ситуацију.

Члан 20. Конвенције - Дијете које је привремено или трајно лишено породичне средине или коме, у његовом најбољем интересу, није дозвољено да остане у том кругу, има право на посебну заштиту и помоћ државе. Посебна помоћ и заштита дјетета које је привремено или трајно лишено породичне средине, захтијева адекватну примјену одредби **Породичног закона** које се односе на подршку и помоћ дјецу у њиховом алтернативном збрињавању.

Права дјече чији су родитељи у затвору посредно су садржана и у **Европским затворским правилима**. Наиме, Комитет министара Савјета Европе је 11. јануара 2006. године усвојио нову верзију Европских затворских правила којима су суштински ревидирана ова правила из 1973. и 1987. године.

Према Закону о извршењу кривичних санкција,³ осуђена лица имају право да их посјећују дјеца и чланови уже породице једном мјесечно, а трајање посјете углавном је сат времена, с тим да се у неким заводима, у зависности од околности, посјета дјетета може и продужити. Уколико постоји потреба, осуђена лица могу поднијети захтјев руководиоцу установе и тражити да им се поред редовне одобри и ванредна посјета у истом мјесецу.

³ Закон о извршењу кривичних санкција, „Службени гласник Републике Српске“, број 13/10, 17/11, 98/13, 44/16, члан 85.

III ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ПРЕПОЗНАТИ ОВУ КАТЕГОРИЈУ ДЈЕЦЕ?

Потреба препознавања категорије дјеце чији су родитељи у затвору, прије свега, је у чињеници постојања бројних негативних утицаја на дијете, чије посљедице нису везане само за „одлазак“ родитеља, већ и за све вријеме његовог издржавања казне, али и по изласку родитеља из затвора.

Хапшење родитеља у присуству дјетета је једна од посебно стресних ситуација, као и ситуације када родитељ одлази у затвор, а дијете нема другог родитеља. У тим ситуацијама неопходна је сарадња полиције и центра за социјални рад, који у тим ситуацијама морају процијенити стање дјетета и његове потребе и у складу са тим предузети одговарајуће мјере породично правне заштите.

Реакције дјеце, према оцјени стручњака, могу бити врло различите, прије свега оне емоционалне природе, страх, збуњеност, осјећај напуштености, љутња, ниско самопоуздање, усамљеност, депресија, несаница, поремећаји у исхрани, проблеми у понашању и комуникацији, повлачење или претјерана агресивност, а зависе, између осталог, и од узраста дјетета у вријеме одласка родитеља, односа у породици прије и за вријеме боравка родитеља у затвору, о времену проведеном у затвору, о врсти извршеног кривичног дјела.

И реакције родитеља су веома различите. Један број родитеља који издржавају казну затвора, најчешће отац, у појединим ситуацијама и не жели контакт са дјететом, осјећа се беспомоћно, не зна одговор за дијете зашто је ту, постиђен је пред својим дјететом због онога што је учинио и у таквим ситуацијама сматра да је боље контакте и не одржавати да би заштитио дијете од додатних траума и сусрета у затворским просторијама. Један број лица на издржавању казне затвора због своје родитељске неодговорности пријетња су дјетету и за сусрете у затворском окружењу, док један број родитеља инсистира на контакту и дружењу са дјететом и у ситуацијама када је у затвору због насиља у породици, када су дјеца увијек жртве-директне или индиректне.

Родитељ са којим дијете одраста, најчешће мајка, нема одговоре на питања која дијете поставља или одговоре не зна или једноставно не жели о томе разговарати са дјететом: зашто је тамо, кад ће се вратити и сл. Не зна да ли дјетету треба да каже да је отац у затвору, које су то године дјетета да може да разумије, на који начин да му то каже. Посебно питање је да ли и саме требају доприносити контакту дјетета са родитељем у затвору, посебно у случајевима када исти казну издржава због насиља у породици. За дијете су додатно трауматске ситуације када информације о разлозима за одсутност родитеља добије из медија, од вршњака или на улици.

Ако се свему овоме дода утицај средине у којој дјеца живе, ситуација се додатно усложњава. Иако сама дјеца нису учинила ништа лоше, ничим нису допринијела ономе што је родитељ урадио, нити ситуацији у којој су се сами нашли, и они су кажњени. Кажњени су јер су „изгубили“ родитеља, кажњени су због оног што је родитељ урадио, обиљежени су и одбачени од својих вршњака. Називају их различитим именима којима

их обиљежавају као дјецу лопова, као дјецу коју треба избјегавати, бити што даље од њих, не разговарати са њима, искључити из игре и дружења.⁴

Родитељ који издржава казну затвора не престаје бити родитељ и врло често инсистира на редовном контакту са дјецом. Наведено обавезује да право дјетета, као и у свим другим ситуацијама, треба омогућити у складу са најбољим интересом дјетета у конкретној ситуацији. Најбољи интерес дјетета и као право дјетета и правни стандард обавезује да се на основу процјене свих околности које се тичу дјетета процијени шта је у датим условима најбоље за дијете имајући при томе у виду и мишљење и став дјетета о контакту са родитељем док је на издржавању казне. Најбољи интерес дјетета не значи само право на контакте, већ и када се то дешава, у каквим условима, у чијем присуству, под чијим надзором, да ли је израз воље дјетета, да ли је дијете и како припремљено на посјете, да ли то заиста жели и сл.

Посебно је питање да ли треба дозволити контакт између родитеља у затвору и дјетета у ситуацијама када је само дијете жртва злостављања од стране родитеља или је присуствовало дјелу због којег је родитељ осуђен и налази се на издржавању казне затвора. У оваквим ситуацијама дијете је у додатној трауми и захтијева посебну пажњу и посебну стручну подршку. Веома је важно препознати шта је најбољи интерес дјетета који се налази у оваквој ситуацији и утврђивати га у свакој конкретној ситуацији и контексту у којем дијете живи.

Контакт дјетета са родитељем који издржава казну затвора само је једна од ситуација која је у пракси присутна. При томе је много важније имати у виду какве све посљедице чин одвођења родитеља може имати за дијете, прије свега, у његовом психофизичком развоју.

Проблеми у настави, отежана комуникација са вршњацима, проблеми у исхрани, здравствени проблеми, само су неке од посљедица које се код дјеце могу манифестовати као реакција на догађаје, због тога је веома важно да се, без обзира на број евидентиране дјеце која одрастају без родитеља који је у затвору, ова категорија дјеце препозна као посебно осјетљива категорија дјеце која су у ризику. При томе је једнако важно да се уз ангажовање стручњака различитих профила о бројним питањима ове категорије дјеце проговори како би се, у датим условима, пронашла адекватна рјешења за дијете у ублажавању посљедица ситуација у којима се дијете нашло не својом кривицом.

Посебно су тешке оне ситуације у којима се остваривање права дјеце доводи у питање, и којима се додатно компликује и онако тежак положај дјеце када се ради дјеци разведених родитеља, дјеци из ванбрачних заједница или дјеци из породица у којима су односи између родитеља, без обзира на насталу ситуацију, и прије били поремећени.

Због сукоба у породици, који су у многим случајевима постојали и прије одласка родитеља у затвор, дјеца рјеђе посјећују родитеље или их уопште не посјећују.

⁴ Једна мајка у свом обраћању Институцији пита шта да ради, је ли рјешење да са двоје мале дјеце напусти земљу, јер су њена дјеца већ сада изложена таквој реакцији средине – од сажалења до презира, са којом се она не може носити.

Установе за издржавање казне затвора истичу да постоји један број осуђених лица која дјецу не виђају никада или веома ријетко. Разлози су различити, од случаја до случаја, али се најчешће доводе у везу са нарушеним односима између брачних другова, удаљеност пребивалишта породице и лоша материјална ситуација породице осуђеног лица.

На жалост и када се сусрети одржавају, одвијају се најчешће у окружењу које није прилагођено дјетету, тако да вријеме проведено заједно, по свом садржају и квалитету није одговор на потребе дјеце а, врло често ни самих родитеља. Простори за посјете у затворима, прилагођени дјецу, између осталог би требали допринијети унапријеђењу комуникације између родитеља и дјеце.

IV ДЈЕЦА РОЂЕНА У ЗАТВОРУ

У овој категорији свакако су и дјеца рођена у вријеме док мајка издржава казну затвора. Међународни стандарди, у затворској популацији, труднице и мајке са дјецом третирају као посебно осјетљиву категорију.

Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима из 1995. године, између осталог, се односе и на одређена правила поступања у женским затворима.⁵

У вези са врло честим питањем шта је најбољи интерес дјетета-одрастање уз мајку унутар затвора или одрастање уз друге старатеље изван затвора, Европски одбор за спречавање мучења ЦРТ, 2000. одредио се на начин да затвор сигурно не осигурава окружење које је прикладно за развој дјетета, а са друге стране и присилно одвајање дјетета од мајке сматра се изразито неприхватљивим.

Управо, полазећи од чињенице да затворско окружење није примјерено за развој дјетета, али и имајући у виду посљедице присилоног одвајања дјетета од мајке, законима земаља различито је уређена добна граница дјетета до које оно може бити уз мајку која издржава казну затвора, до 18 мјесеци старости дјетета, до 2 године, до 3 године дјетета па чак и до времена поласка дјетета у школу.⁶

Према досадашњој правној регулативи у Републици Српској дијете је могло бити уз мајку у затвору до навршене године дана живота. Међутим, на сједници од 17.05.2016. године Народна скупштина Републике Српске је усвојила измјене и допуне Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске⁷ и продужила овај период до двије године.

Уколико је дијете рођено у Установи, та чињеница не наводи се у изводу из матичне књиге рођених, а осуђеница након порођаја може задржати дијете до навршене двије године живота, послје чега се у споразуму са њом, дијете предаје породици или органу социјалног старања надлежном по мјесту пребивалишта односно боравишта осуђенице.

Даље, према истом закону, осуђеници за вријеме трудноће, порођаја и материнства обезбјеђује се стручна љекарска помоћ, а руководилац установе, по препоруци љекара може осуђеници-мајци у случају лијечења новорођенчета одобрити боравак у здравственој установи.

⁵ Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима, усвојио Први конгрес Уједињених нација за превенцију злочина и поступање према починиоцима.

⁶ - Закон о извршењу кривичних санкција Србије, члан 119: Осуђена жена која има дијете може задржати дијете до истека казне, а најдуже до навршене **друге** године живота дјетета, послје чега родитељи споразумно одлучују да ли ће дијете повјерити на чување оцу, осталим сродницима или другим лицима,
- Закон о извршењу кривичних санкција у Федерацији БиХ, члан 48: Дијете може остати уз мајку, на њезин захтјев, до навршене **три** године живота дјетета, а након тога предаје се, у споразуму са мајком, породици или надлежном органу социјалног старања, који ће предузети потребне мјере за смјештај дјетета,
- Закону о извршавању казне затвора Хрватске, члан 111: Дијете ће остати уз мајку на њезин захтјев на основу одлуке надлежног органа до навршене **треће** године живота, а након тога социјална служба предузет ће потребне мјере за смјештај дјетета.

⁷ Закон о измјенама и допунама закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске”, број 44/16, члан 20

V СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЉИ

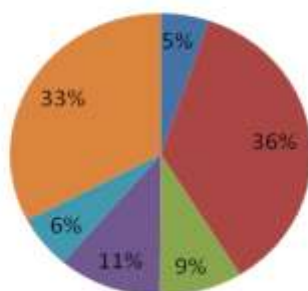
У складу са законом утврђеним овлаштењима, Омбудсман за дјецу је обишао установе за издржавање казне затвора у Бањој Луци, Добоју, Бјелјини, Фочи, Требињу и Источном Сарајеву, разговарао са управама установа, остварио увид у просторе у којима се одржавају контакти дјетета и родитеља који је у затвору, разговарао са једним бројем лица на издржавању казне.

Према подацима установа за издржавање казне затвора:

Р б	КПЗ	Број осуђених	Број притворених	Број осуђених са дјецом	Број притворених са дјецом	Укупан број дјеце
1.	Требиње	37	16	9 (16 дјеце)	4 (6 дјеце)	22
2.	Фоча	87	/	87 (153 дјеце)	/	153
3.	Добој	50	13	17 (32 дјеце)	5 (6 дјеце)	38
4.	Бијелјина	19	7	19 (26 дјеце)	7 (21 дијете)	47
5.	Источно Сарајево	19	/	19 (26 дјеце)	/	26
6.	Бања Лука	239	39	77 (110 дјеце)	19 (29 дјеце)	139
	Укупно	451	75	366	62	425

Број дјеце према подацима кпз

■ 1 ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6

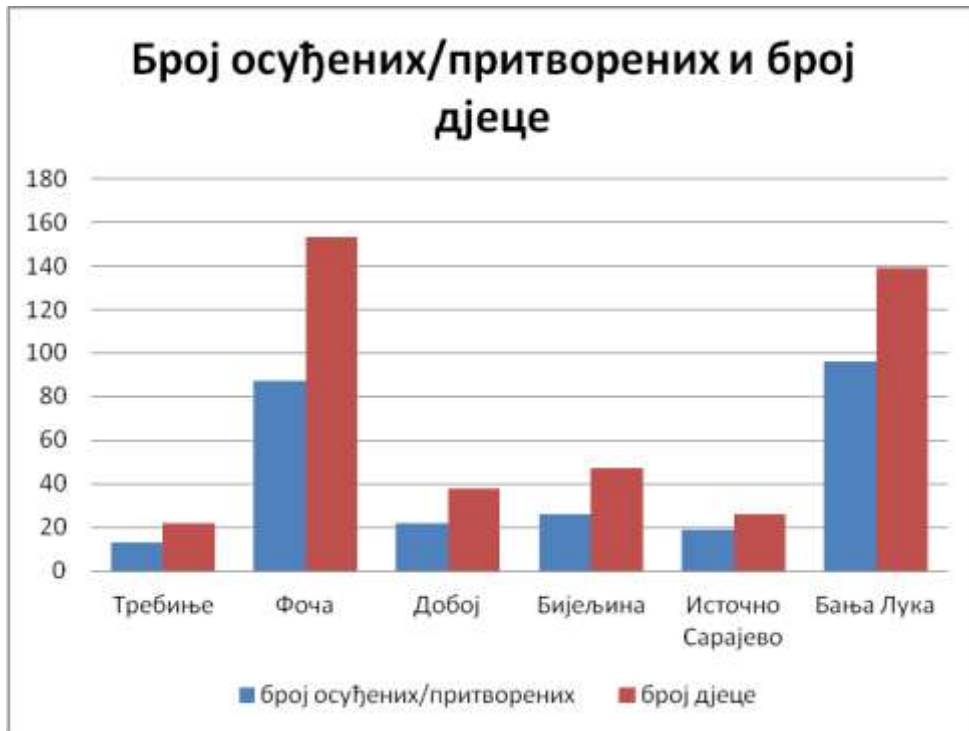

1. ЗАВОДИ И БРОЈ ОСУЂЕНИХ И ПРИТВОРЕНИХ ЛИЦА

РБ	КПЗ	Број осуђених	Број притворених	Укупно
1.	Требиње	37	16	53
2.	Фоча	87	/	87
3.	Добој	50	13	63
4.	Бијељина	19	7	26
5.	Источно Сарајево	19	/	19
6.	Бања Лука	239	39	278
Укупно	6 КПЗ	451	75	526

2. БРОЈ ОСУЂЕНИХ И ПРИТВОРЕНИХ ЛИЦА КОЈА ИМАЈУ ДЈЕЦУ И БРОЈ ДЈЕЦЕ

РБ	КПЗ	Број лица у установи која имају дјецу	Број дјеце
1.	Требиње	13	22
2.	Фоча	87	153
3.	Добој	22	38
4.	Бијељина	26	47
5.	Источно Сарајево	19	26
6.	Бања Лука	96	139
Укупно	6 КПЗ	263	425

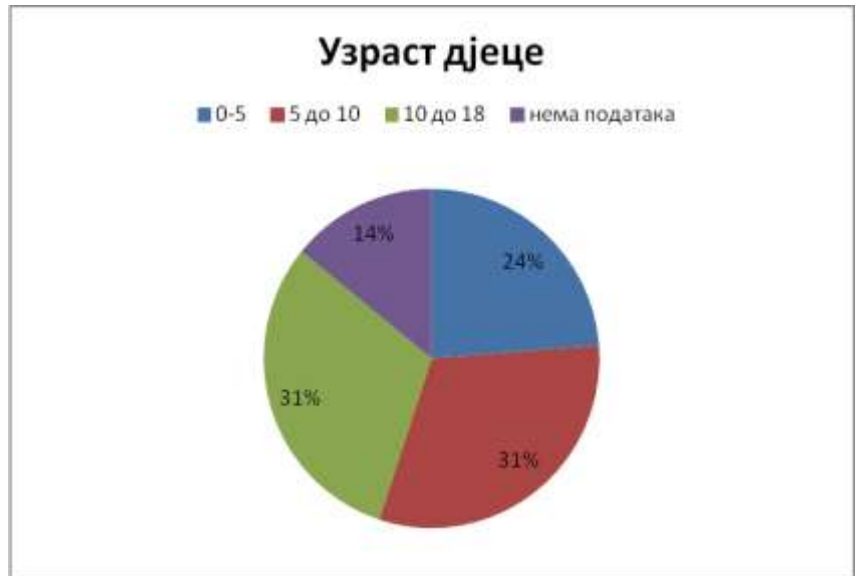
3. БРОЈ ДЈЕЦЕ ЧИЈИ СУ РОДИТЕЉИ У ЗАТВОРУ И ПРИТВОРУ ПО ПОЛУ

Укупно дјеце	Мушких	Женских	Непознат пол
425	188	177	60

4. БРОЈ ДЈЕЦЕ ЧИЈИ СУ РОДИТЕЉИ У ЗАТВОРУ И ПРИТВОРУ ПО УЗРАСТУ

Старосна доб	Број дјеце
0-5 година	101
5-10 година	133
10-18 година	131
Укупно	365 + 60 дјеце непознат узраст

VI ПРЕПОРУКА

Имајући у виду да дјеца чији су родитељи у затвору имају иста права као друга дјеца, а да ова категорија није препозната као посебно осјетљива категорија дјеце, те да је остваривање њихових права веома често доведено у питање само због чињенице да је дијете затвореника, а да би се носили са изазовима које са собом носи чињеница да им је родитељ у затвору, Омбудсман за дјецу у складу са овлаштењима утврђеним чланом 9. Закона о Омбудсману за дјецу,

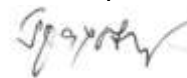
предлаже Министарству правде Републике Српске⁸ - Заводу за издржавање казне затвора, предузимање потребних мјера и активности у циљу унапређења бриге о дјечи чији родитељ издржава казну затвора, на начин:

- да систем препозна дјецу чији родитељи издржавају казну затвора као посебно осјетљиву категорију дјеце која су у ризику,
- да се успостави вођење евиденције о лицима на издржавању казне затвора која имају дјецу са подацима о броју дјеце у породици, њиховом узрасту и посјетама родитељу,
- да је Контакт дјетета са родитељем који издржава казну затвора право дјетета и да у сваком појединачном случају треба бити осигурано у складу са најбољим интересом дјетета,
- да се у свим установама обезбиједи услови за остваривање права дјетета на контакте и дружења са родитељем, у простору који је прилагођен дјечи и примјерен за сусрете са родитељем који је у затвору.

Министарство ће у року од 60 дана обавијестити Институцију о предузетим мјерама.

С поштовањем,

Омбудсман за дјецу
др Нада Граховац

⁸ Препорука Омбудсмана за дјецу Министарству правде Републике Српске број: 887-4-И-11/16